

Особливості національно-патріотичного виховання
молоді в різних країнах
(методичні рекомендації)

Національно-патріотичне виховання молоді як пріоритетний напрям державної політики в Україні потребує не лише дієвості правових механізмів, але й урахування особливостей національно-патріотичного виховання молоді в різних країнах світу. Саме в них любов до Батьківщини, народу, повага до демократичних цінностей, дотримання Конституції є нормою життєдіяльності її краян.

Питання національно-патріотичного виховання молоді висвітлено в роботах В. Бакуменко, І. Беха, Т. Безверхої, В. Кременя, Ю. Руденка, В. Трошинського, К. Чорної. У зарубіжній науковій літературі теорія та практика громадянського виховання особистості спирається на праці Дж. Бадетса, С. Фільда, Дж. Маршалла, І. Фрейзера, А. Харнетта тощо. Наприклад, національно-патріотичне виховання в Сполучених Штатах Америки є безперервним процесом, що здійснюється в закладах освіти в позаурочний час, у сімейному колі [12, с. 42]. Результати опитувань громадської думки свідчать, що приблизно три чверті американців відчувають гордість за свою країну. Приблизно половина американських сімей прикрашає свій будинок національним прапором, а 15-20% водіїв прикріплюють американський прапорець на авто [10, с. 55].

Повага й любов до державної символіки в країні виховуються з дитинства. У всіх школах у класній кімнаті стоїть прапор США. Кожен день починається з «Присяги вірності» (Pledge of Allegiance): «Я клянуся у вірності прапору Сполучених Штатів Америки, Республіці, яку він символізує, одній нації під Богом, неподільній, із свободою та справедливістю для всіх» [15].

За ініціативи американців і за підтримки уряду було створено велику кількість громадських організацій, які приділяють увагу патріотичному вихованню дітей і молоді в тісному зв'язку зі шкільними програмами («Фонд Свобода», «Фонд Молода Америка», «Центр Національної Конституції» та ін.). Організуються заходи з відзначення державних свят або вшанування пам'яті національних героїв, проводяться різноманітні конференції. Мета діяльності цих організацій – виховання молодого покоління в душі патріотизму, відданості своєму народу, гордості за свою країну, збереження національної єдності та формування рис відповідального, чесного громадянина [21, с. 20]. Проявом виховання патріотизму є бажання 80% молоді проходити службу в Збройних силах США [24].

На відміну від англосаксонської моделі молодіжної політики, в Японії система патріотичного виховання тісно пов'язана із державною системою освіти. Це врегульовано на законодавчому рівні (поновлений закон про освіту 2006 року). Освіта «культивує національний дух японців, формує в своїх вихованців відповідні норми моралі, закладає, розвиває в них риси національного характеру» [11]. Урядом було розроблено навчальний план, де виховання «почуття любові до своєї країни» визначається як основна мета

шестирічної програми навчання в середній школі [10, с. 56]. Передбачено вивчення економіки, політики, політекономії, суспільствознавства, етики та інших предметів.

Японські школи діють за принципом «Працювати на межі своїх можливостей» і функціонують під ідейними девізами: «Успіху домагаються наполегливою працею», «Якщо ти відстаєш, наполегливіше працюй над собою» [11]. Освітня Японія взяла курс на формування в підростаючого покоління громадянської відповідальності, патріотизму, продуктивності, творчого мислення, здібностей до самовираження, навичок, необхідних в інформаційному світі, умінь навчатися протягом усього життя.

Японська освітня система орієнтується на гуманізацію, фундаментальні цінності, інтернаціоналізацію. Пріоритетним курсом у державі є потреба вивчати, поважати та цінувати інші культури [3].

Громадянське виховання молодих японців-патріотів здійснюється за такими напрямами:

- моральне виховання (повага до людської гідності, шанування життя, моральні почуття);
- розвиток традиційної культури, повага
- до демократичних цінностей держави;
- виховання миролюбності, поваги до інших народів, розвиток здібностей до самостійного прийняття рішень;
- соціальні дослідження (географія, історія, основи громадянськості та інші);
- спеціальна освіта (повсякденна діяльність: участь у спортивних, музичних, культурних, мистецьких, академічних клубах);
- діяльність у команді (обмін міркуваннями, ідеями, підтримка старшими учнями молодших);
- участь у заходах, акціях, фестивалях, церемоніях, екскурсіях, музеях; залучення до громадської роботи: прибирання класної кімнати, школи, території, парків; турбота про тварин тощо [3].

У Китайській Народній Республіці патріотичне виховання учнівської молоді регулюється законом «Про освіту» (1995 р.). Нова директива (2016 р.) посилила акценти на патріотизмі та відданості партії в усіх сферах освіти – від дошкільної до вищої, що проявляється в глибокому вивченні власної історії, культури. За пропозицією уряду у школах уведено 50 годин уроків патріотичного виховання на рік, де зосереджується увага на «побудові національної гармонії, ідентичності та єдності серед людей» [19].

Система освіти в Ізраїлі націлена на підготовку дітей до гідного, відповідального життя в демократичному суспільстві, де пліч-о-пліч живуть люди, що розрізняються між собою за етнічним походженням, релігією, культурою, політичними поглядами. Вона заснована на єврейських цінностях, на любові до своєї землі, на принципах свободи і терпимості. Вона прагне прищепити дітям глибокі фундаментальні знання, наукові й технічні навички, без яких неможливо уявити собі розвиток країни [16].

Важливе значення в системі виховання Ізраїлю належить допризовній підготовці молодого покоління, яку здійснює молодіжна воєнізована організація ГАДНА (аббревіатура івритських слів «Молодіжні батальйони») [5].

Юнаки та дівчата проходять щороку літні двотижневі військові збори: стрілецька, фізична та стройова підготовки (рукопашний бій, фізичні вправи на витривалість, стрільба зі стрілецької зброї, вартова служба). В авіаційній і військово-морській секції підлітки засвоюють основи флотських і льотних спеціальностей, навчаються пілотуванню планерів і легких розвідувальних літаків, здійснюють морські походи тощо. Кожен учень отримує армійську форму, спорядження, підлітки живуть у наметах і казармах, харчування проходить як у солдатських їдальнях, так і в походах (готування їжі на вогнищі). Заняття проводяться на свіжому повітрі, тобто навчальні умови пристосовані до справжніх бойових (у полі). Ізраїльське суспільство вважає, що саме таке «життя підлітків, далеко від батьків і пов'язане з подоланням труднощів, виховує в дітей такі важливі для армійської служби почуття товариства, взаємодопомоги» [5].

Після закінчення зборів учень-патріот складає атестацію, за якою йому визначають рівень підготовки та надають рекомендації щодо майбутнього вибору армійської справи. «Саме там у дітей формується патріотизм, мотивація до армійської служби, саме там вони отримують перші уроки армійського товариства, взаємовиручки» [5].

Ізраїльське суспільство активно прагне долучити громадян до суспільного та громадського життя. Зокрема, молоде покоління постійно долучається до громадянської та волонтерської роботи (допомога дитячим садочкам, багатодітним і неблагополучним сім'ям, будинкам пенсіонерів, лікарням, організаціям, клубам, центрам культури). Ця робота спрямована на ознайомлення кожного ізраїльтянина з нагальними проблемами та життєдіяльністю країни. Ізраїль активно ініціює та цілеспрямовано фінансує молодіжні рухи, які є невід'ємною частиною виховання молодого покоління (10-18 років). Молодіжні рухи (Бней-Акива, Бетар, Ха-Ноарха-оведве-халомед, Ха-Цофим та інші) активно заповнюють вільний час ізраїльського юнацтва, долучаючи його до культурних заходів і добровільної громадсько-корисної діяльності [9].

Німеччині більш притаманний конституційний патріотизм, коли люди пишаються досягненнями, наприклад, розбудовою вільної демократичної держави. У всіх шкільних законах федеральних земель Німеччини визначено, що метою освіти є розвиток демократії. При тому вона формує відповідального громадянина, який бере активну участь у політичному житті держави [26, с.35]. У закладах освіти створено спеціальні навчальні курси (політика, суспільствознавство, соціологія, політологія, основи демократії, цінності та норми, філософія та інше). Крім того, ідеї демократії інтегровані до інших предметів: історія, географія, етика, економічне навчання, вивчення речей, праця, право, економіка, соціальні науки.

Серед демократичних, правових, економічних, політичних знань і дій

молодого покоління Німеччина активно розвиває широкий спектр військово-патріотичних умінь, пропагує міць обороноздатності, безпеку, громадянську позицію.

Німецькі педагоги наголошують, що «освіту можна використовувати як інструмент у вихованні особистості, яка ототожнює себе з певним режимом, ідеологією, територією або національною ідеєю» [1].

У Великій Британії освіта в сфері громадськості розуміється як формування в молодого покоління громадянських якостей. Серед них права людини є однією з фундаментальних цінностей. [23, с. 6]. У доповіді Національної комісії з освіти зазначено, що школа має передавати молоді низку вартостей, серед яких толерантність, правдивість, любов до культурної спадщини, почуття поваги до людей та відчуття обов'язку стосовно суспільства. Головною метою шкільної освіти цієї країни є формування моральної стійкості особистості [6].

У Сполученому Королівстві Велика Британія в скаутських загонах підлітків навчають не лише військовій справі, а й історії війн, соціальним наукам, основам держави. Військово-патріотичному вихованню молоді, особливо старшокласників, приділяється належна увага з боку воєнно-політичного керівництва країни. Принцип КАРЕ (тримати армію під наглядом населення), який діє в країні, сприяє підняттю патріотичного духу серед молоді. Міністерство оборони реалізує певну кількість соціальних і навчальних програм. Однією з них є Сили кадетів (Cadet Force), що поділяються на Об'єднані сили кадетів, Армійські сили кадетів, Морський кадетський корпус та інші. До Сил кадетів залучено понад 120000 молодих людей по всій країні.

Литовська Республіка цілеспрямовано впроваджує громадянську освіту через основні документи, що регулюють освітню політику в країні: Закон про освіту, Стратегія освіти, Довготривала програма національного громадянського виховання, Програма правової освіти. Громадянська освіта в Литві поєднує два блоки, в основі яких - формування навичок громадянської дії та розвиток «громадянського мислення». Для підвищення кваліфікації вчителів із громадянської освіти та залучення їх до участі в різноманітних програмах UNESCO та Ради Європи діє широкомасштабна неформальна освітня програма. Вона залучає людей різного віку до участі в роботі неурядових організацій, у шкільному самоврядуванні, суспільних рухах, гуртках тощо [20, с. 5].

У Республіці Латвія система освіти передбачає обов'язкове проходження учнями військової підготовки як одного з обов'язкових предметів. Програма навчання складається з чотирьох основних блоків: громадянське виховання, уміння спілкування, фізична підготовка, військова справа.

У Польщі патріотичне виховання розпочинається з дошкільного віку. Дітей ще з садочка вчать, як виглядає прапор, навчають національного польського гімну, виховують у них локальний патріотизм.

Держава підтримує різноманітні акції громадянського виховання:

розповсюдження інформації про демократичні цінності, громадянські обов'язки, права людини, основи патріотичних настанов. У рамках виконання Всесвітньої програми освіти в сфері прав людини Міністерство народної освіти Польщі ініціювало розробку проекту глобальної просвіти в цій галузі.

У багатьох країнах існує безпосередній зв'язок між патріотичним вихованням та освітою. Установлено, що в країнах Західної Європи в процесі розвитку демократичного способу життя патріотичне виховання трансформувалося на формування громадянськості, у основі якого покладені права та свободи людини [2].

Національно-патріотичне виховання молодого покоління в Україні є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства. В умовах зовнішньої військової агресії та інтеграції в європейське товариство в Україні актуальними стали питання щодо пошуку нових підходів до виховання молодого покоління патріотами, свідомими громадянами, гідними членами суспільства. Для реалізації цих задумів необхідно залучати як передовий зарубіжний досвід, так і формувати власну стратегію з урахуванням особливостей національного життя, українського досвіду державотворення.

Згідно зі Стратегією національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18.05.2019 року № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання», в основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей [18].

У новій редакції Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 29.07.2019 № 1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 541», ураховано незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Окремими напрямками реалізації цієї Концепції визначено:

- упровадження громадянської освіти в Україні у відповідності до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, інших документів з розвитку громадянської освіти;

- реалізацію положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура») та плану заходів з його реалізації; створення сприятливих умов, установлених на законодавчому рівні для діяльності молодіжних організацій, насамперед для розвитку пластового руху в Україні та Спілки Української Молоді, що відновили свою діяльність в Україні із здобуттям незалежності [17].

Позитивною умовою впливу на розвиток і розповсюдження традицій патріотичного виховання в сучасній Україні є:

- удосконалення нормативно-правової бази патріотичного виховання молоді (прийняття Стратегії національно-патріотичного виховання (2019 р.);

- затвердження Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2019 р.),

- установлення нового державного свята – Дня захисника

України (2015 р.), у день Покрови Пресвятої Богородиці (14 жовтня) як одного із найголовніших свят запорізьких козаків; відзначення на всеукраїнському рівні в усіх закладах освіти таких свят, як Днів Миру, Пам'яті героїв Крут, Української писемності та мови, Пам'яті жертв голодоморів, політичних репресій і депортацій, Соборності України, Вишиванки, Пам'яті та примирення, Перемоги над нацизмом у Європі, Українського прапора, Незалежності України;

– проведення в освітніх закладах тижнів національно-патріотичного виховання, уроків Мужності, всеукраїнських патріотичних виставок, конкурсів, пленерів, фестивалів мистецтв, патріотичної пісні, військово-патріотичних і народних ігор.

В Україні національно-патріотичне виховання для всіх освітян є стратегічним завданням, спрямованим на виховання в українській молоді національної самосвідомості, стійкої громадянської позиції.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдіянець Г., Кузякіна М. Порівняльний аналіз підходів до громадянського виховання школярів в Україні та Німеччини. Вісник інституту розвитку дитини. URL: <https://cutt.ly/tXILNg5>.
2. Афанасьєва Ю.В. Закордонний досвід патріотичного виховання URL: <https://cutt.ly/IXIL6Yp>.
3. Виховання громадянського духу: досвід Японії. Фонд якісної політики. URL: <https://cutt.ly/mXIZhEn>.
4. Військове навчання в Ізраїлі. Самвидам. Александр Шульман. Статті. URL: <https://cutt.ly/bXIZbjH>.
5. ГАНДА – курс молодого бійця. Солдатами не народжуються. Самвидам. Александр Шульман. Статті. URL: <https://cutt.ly/KXIZPGM>.
6. Галус О.М., Шапошнікова Л.М. Порівняльна педагогіка: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 215 с.
7. Гарнійчук В.М. Досвід провідних країн світу щодо виховання патріотизму підростаючого покоління URL: <https://cutt.ly/OXICoz5>
8. Гнатенко С.А. Громадянське виховання як пріоритетний напрямок освітньої діяльності в Україні // Вісник Запорізького державного університету, 2002. № 1. С. 9-12.
9. Государство Израиль. Молодежные движения : электронная еврейская энциклопедия. URL: <https://cutt.ly/1XAxNPi>.
10. Діденко О.Г. Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні // Аспекти публічного управління, 2014. № 3-4. С. 52-59.
11. Загальна освіта в Японії. Євро Освіта. URL: <https://cutt.ly/5XAcHrm>.
12. Красовицький М. Моральне виховання учнів у теорії і практиці американської школи // Рідна школа, 1998, № 4. С 29-52.
13. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України

від 29.07.2019 № 1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 541» URL: <http://on.gov.ua/ua> у розділі «Законодавство».

14. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-2016. URL: <https://cutt.ly/cXAvjej>.

15. Клятва вірності прапору: maksymus – Live Journal URL: <https://cutt.ly/IXAvPEZ>.

16. Освіта. Факти про Ізраїль. Цілий світ спочинає на диханні дитини в школі. (Вавилонський талмуд: Шаббат, 1196). Ізраїльська дипломатична мережа. Посольство Ізраїлю в Україні. URL: <https://cutt.ly/9XAvCkZ>.

17. Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році. Лист МОН № 1/9-523 від 16.08.19 року. URL: <https://cutt.ly/SXAv7Ef>.

18. Стратегії національно-патріотичного виховання. URL: <https://cutt.ly/AXAbffs>.

19. Сучасне патріотичне виховання в Україні та світі. URL: <https://cutt.ly/JXAbEmB>

20. Тамошюнас Т., Тарасевич И. Образование в сфере прав человека в Литве. Варшава: ОБСЕ / БДИПЧ, 2013. Официальный сайт Совета Европы.

21. Янів В. За поворот до вічних цінностей : Авангард, ч. 1, 1977, с. 19-21

22. Detjen. Politische Bildung Geschic hteund Gegenwartin Deutschland JoachimDetien – R. OldenbourgVerlagMunschenWien, 2007. 510 s.

23. Kerr D. Pupil Assessmentin Citizenship Education: Purposes, Practicesand Possibilities / D. Kerr, A. Kiating, E. Ireland. Reportof a CIDREE Collaborative Project. NFER/CIDREE, 2009.

24. Morales L. Nearlyall Americans Consider Military Service «Patriotic» / L. Morales. URL: <https://cutt.ly/3XAn94i>.

25. Himmelmann G. DemokratielernenundPolitiklernen – einGegensatz? URL: <https://cutt.ly/GXAmQr8>.

26. Sliwka A. Burgerbildung. Demokratiebeginntinder Schule.: Bely Verlag. Weinheim und Basel., 2008. 226 s.

Методист з національно-патріотичної
роботи та «Захисту України»
навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та
професійного розвитку СОІПО

Н.М. Сукачова

(підпис в оригіналі)